

Προς τα μέλη της ΕΛΨΕ

Το Περιοδικό ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ αρχίζει το δεύτερο χρόνο λειτουργίας του με το νέο Συμβούλιο Σύνταξης και θα ήθελα να ευχαριστήσω όλα τα μέλη της ΕΛΨΕ για τη στήριξη του περιοδικού με τα άρθρα που έχουν υποβάλει και το χρόνο που έχουν αφιερώσει ως κριτές. Το έτος 2007 υποβλήθηκαν 22 άρθρα εκ των οποίων 8 έγιναν δεκτά, 9 απορρίφθηκαν και 5 βρίσκονται στη διαδικασία κρίσης. Έχουν επίσης υποβληθεί και έχουν γίνει δεκτά 4 Ειδικά Αφιερώματα, ενώ 2 ακόμη βρίσκονται στη διαδικασία κρίσης.

Θέλω να ευχαριστήσω ιδιαίτερα τους παρακάτω κριτές που μας βοήθησαν κατά τη διαδικασία της αξιολόγησης των άρθρων που κατατέθηκαν κατά το διάστημα 01/01/2007 έως και 31/12/2007.

Αθανασιάδου Χριστίνα
Αϊδίνης Αθανάσιος
Αναγνωστόπουλος Φώτης
Γενά Αγγελική
Ζαφειροπούλου Μαρία
Ζώνια-Σιδέρη Αθηνά
Καραγιάννη Παναγιώτα
Καραδήμας Ευάγγελος
Κατή Δήμητρα
Λαμπροπούλου Βενέτα
Λεονταρή Αγγελική
Λιγκοβανλή Κατερίνα
Μακρής Νικόλαος
Μπάρμπας Γεώργιος
Μπεζεβέγκης Ηλίας
Μπίμπου Άννα
Μυλωνάς Κώστας
Νικολάου Ιωάννης
Ντάβου Μπετίνα

Ξενικού Αθηνά
Πανοπούλου-Μαράτου Όλγα
Παπαδιώτη Βασιλική
Παυλόπουλος Βασίλης
Πετρογιάννης Κωνσταντίνος
Πνευματικός Δημήτρης
Πολυχρόνη Φωτεινή
Πούλου Μαρία
Πρωτόπαπας Αθανάσιος
Σακκά Δέσποινα
Σιδερίδης Γιώργος
Σιδηροπούλου-Δημάκου Δέσποινα
Σταλίκας Αναστάσιος
Στογιαννίδου Αριάδνη
Τούντας Ιωάννης
Τσαμπαρλή Αναστασία
Τσαούσης Ιωάννης
Χαρίτου-Φατούρου Μίκα
Ψάλτη Αναστασία

Εκ μέρους του Συμβουλίου Σύνταξης
Στέλλα Βοσνιάδου
Καθηγήτρια του Πανεπιστημίου Αθηνών
Διευθύντρια Σύνταξης του Περιοδικού ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ

Εισαγωγή στο Ειδικό Αφιέρωμα

Η παρουσία πέραν του ενός εκατομμυρίου μεταναστών και παλιννοστούτων διαφορετικής πολιτισμικής καταγωγής στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια, από τους οποίους πέραν των 120.000 είναι μαθητές στα ελληνικά σχολεία, έχει προσδώσει ένα νέο πλαίσιο στις διαπροσωπικές και διομαδικές σχέσεις. Ο παράγοντας «πολιτισμός», που προσδιορίζει την ανθρώπινη συμπεριφορά, επηρεάζει, όπως είναι ευνόητο, και τις σχέσεις ντόπιων και μεταναστών. Η ανησυχία και η αβεβαιότητα που προκαλούνται στους ντόπιους, οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν στην ψυχοκοινωνική προσαρμογή τους οι μετανάστες και οι παλιννοστούντες, αλλά και η διαχείριση των καταστάσεων που προκύπτουν από τη διαφορετικότητα αποτελούν θέματα που αναμένεται να μπορούν να χειριστούν τόσο οι επαγγελματίες ψυχικής υγείας όσο και οι εκπαιδευτικοί στο χώρο του σχολείου. Στο παρόν ειδικό αφιέρωμα γίνεται προσπάθεια να καλυφθούν αρκετά από τα ζητήματα που προκύπτουν κατά την άσκηση της πολυπολιτισμικής συμβουλευτικής ξεκινώντας με μια αναφορά στην ιστορία αυτού του κινήματος στο εισαγωγικό σημείωμα. Τα άρθρα που φιλοξενούνται πραγματεύονται τόσο τις θεωρητικές έννοιες όσο και τις συμβουλευτικές δεξιότητες που απαιτούνται, καθώς και τις σχετικές έρευνες που αναφέρονται στις μεγαλύτερες ομάδες μεταναστών στην Ελλάδα. Αναλύονται οι ανάγκες για πολυπολιτισμική συμβουλευτική και ψυχοθεραπεία με τις ποικίλες ομάδες μεταναστών και προτείνονται τρόποι αντιμετώπισής τους.

Η συμβουλευτική ψυχολογία υπό τις συνθήκες αυτές εστιάζει την προσοχή της στην προώθηση της ψυχικής υγείας και δίνει έμφαση στην πρόληψη και την ενδυνάμωση της ανθεκτικότητας των ανθρώπων, μέσα από το πρίσμα της πολυπολιτισμικότητας.

Το εθνο-πολιτισμικό κίνημα στη συμβουλευτική ξεκίνησε γύρω στα τέλη της δεκαετίας του 1960. Τη δεκαετία του 1970 έγινε μια στροφή και δόθηκε έμφαση στη συμβουλευτική των μειονοτήτων και γενικά των μη λευκών και στα τέλη του 1970 και τις αρχές του 1980 εμφανίζονται πολλά σχετικά βιβλία, άρθρα, περιοδικά, καθώς και μαθήματα που προσφέρονταν στα πανεπιστήμια (Copeland, 1983. Pedersen, 1991).

Το πολυπολιτισμικό κίνημα της συμβουλευτικής, όπως το γνωρίζουμε σήμερα, ξεκίνησε γύρω στα μέσα της δεκαετίας του 1980 για να συμπεριλάβει ομάδες που μέχρι τότε ήταν στο περιθώριο (άτομα με ειδικές ανάγκες, με διαφορετικό σεξουαλικό προσανατολισμό κ.ά.). Αρχικά η θεωρία και η έρευνα εστιάζτηκαν κυρίως σε ζητήματα εθνικά και φυλετικά, όσο όμως περνούσαν τα χρόνια η ευαισθητοποίηση της συμβουλευτικής ψυχολογίας στρεφόταν και σε άλλα ζητήματα που διαφοροποιούν τους ανθρώπους. Έτσι, σε σύντομο χρονικό διάστημα άρχισαν να δημοσιεύονται τα πρώτα αποτελέσματα των ερευνών της γύρω από θέματα που σχετίζονταν με το κοινωνικό φύλο, τις μειονότητες, τις γυναίκες κ.ά. Το 1991, ο καθηγητής συμβουλευτικής ψυχολογίας Paul Pedersen αναφέρθηκε στην πολυπολιτισμικότητα ως την τέταρτη δύναμη στο επάγγελμα του συμβουλευτικού ψυχολόγου, ισότιμη στη σχετικότητά της και την επιρροή της με τις τρεις παραδοσιακές «δυνάμεις», την ψυχαναλυτική, τη συμπεριφοριστική και την ανθρωπιστική (Pedersen, 1991). Από τις αρχές του 1990 η συμβουλευτική ψυχολογία εστιάζει την προσοχή της στην προώθηση της ψυχικής υγείας και δίνει έμφαση στην πρόληψη καθώς και την ενδυνάμωση της ανθεκτικότητας των ανθρώπων, μέσα από το πρίσμα της πολυπολιτισμικότητας (Μαλικιώση-Λοΐζου, 2007).

Σε αντιπαράθεση με τον όρο πολυπολιτισμική, οι Weinrach και Thomas (1998) χρησιμοποίησαν τον όρο «συμβουλευτική ευαίσθητη στη διαφορετικότητα» (diversity-sensitive counselling). Στον όρο

διαφορετικότητα περιλαμβάνουν την ηλικία, την κουλτούρα, την αναπηρία, το μορφωτικό επίπεδο, την εθνικότητα, το κοινωνικό φύλο, τη γλώσσα, τη φυλή, τη θρησκεία, το σεξουαλικό προσανατολισμό, το κοινωνικό-οικονομικό επίπεδο κ.ά. Με αυτή την έννοια, η διαφορετικότητα αναφέρεται στην εθνική κληρονομιά, τον πολιτισμό, την ταυτότητα, το κοινωνικό γόητρο και τη συμμετοχή σε διάφορες άλλες ομάδες. Η κουλτούρα, η διαφορετικότητα, η εθνικότητα και η φυλή είναι έννοιες που εμπλέκονται μεταξύ τους και εμφανίζονται συχνά να ορίζουν την πολυπολιτισμική συμβουλευτική.

Όπως ήταν αναμενόμενο, το κίνημα της πολιτισμικά ευαίσθητης συμβουλευτικής οδήγησε στην ανάπτυξη διάφορων θεωρητικών πολυπολιτισμικών συμβουλευτικών προσεγγίσεων. Όπως ισχυρίζονται και οι Weinbach και Thomas (1998), δεν μπορεί κανείς να έχει την απαίτηση οι υπάρχουσες θεωρίες να καλύπτουν όλο το φάσμα των πιθανών αναγκών του ανθρώπου – αισθητικών, πνευματικών, οικονομικών, συναισθηματικών, κοινωνικών, ψυχολογικών, αναπτυξιακών κ.ά. Για αυτόν το λόγο χρειάστηκε να αναπτυχθούν πιο περιεκτικά μοντέλα συμβουλευτικής και ψυχοθεραπείας. Ορισμένα από αυτά με την πιο διακριτή επιρροή είναι τα εξής:

Η *βέλτιστη θεωρία* (optimal theory), η οποία προσφέρει μια ολιστική προσέγγιση στη συμβουλευτική. Δίνει έμφαση στις πρώιμες εμπειρίες που επηρεάζουν την όλη κοινωνικοποίηση του ανθρώπου, τον τρόπο σκέψης του, τη συναισθηματική και συμπεριφοριστική του ανάπτυξη, την αυτοαποδοχή και αυτοκατανόησή του, άρα και τη βέλτιστη ανάπτυξη του (Speight et al., 1991). Ειδικότερα για μετανάστες προτάθηκε το *πολυ-επίπεδο μοντέλο της συμβουλευτικής* (multilevel model of counselling), ένα ψυχο-εκπαιδευτικό μοντέλο που περιλαμβάνει γνωστικές, συναισθηματικές και συμπεριφοριστικές παρεμβάσεις πολιτισμικά ευαίσθητες (Bemak & Chung, 2002). Πιο συνθετικό στην αντίληψή του, το μοντέλο της *πολυπολιτισμικής συμβουλευτικής και θεραπείας* (multicultural counseling and therapy) αποτελεί μια μεταθεωρητική προσέγγιση η οποία αναγνωρίζει ότι όλες οι βοηθητικές μέθοδοι ενυπάρχουν μέσα σε ένα πολιτισμικό πλαίσιο (Ivey, Bradford-Ivey & Simek-Morgan, 1997: 134). Αναγνωρίζει τις διαφορές ανάμεσα στους ανθρώπους αλλά και μέσα στον ίδιο τον άνθρωπο, τονίζοντας παράλληλα τη σπουδαιότητα των οικογενειακών και πολιτισμικών παραγόντων στον τρόπο με τον οποίο κάθε άνθρωπος αντιμετωπίζει τον κόσμο (Pedersen & Ivey, 1993). Η *θεωρία της υπαρξιακής θεώρησης του κόσμου* (existential worldview theory) εξάλλου υποστηρίζει ότι υπάρχουν πέντε παγκόσμιες αρχές τις οποίες ο άνθρωπος καλείται να αντιμετωπίσει κάποια στιγμή στη ζωή του: (1) η κατανόηση της ανθρωπίνης φύσης, (2) οι κοινωνικές και οικογενειακές σχέσεις, (3) οι αντιλήψεις του για τη φύση, (4) η κατανόηση του χρόνου και (5) η επίγνωση των δραστηριοτήτων του κύκλου της ζωής τις οποίες βιώνουν όλοι οι άνθρωποι όλων των πολιτισμών. Στο μοντέλο αυτό η θεώρηση του κόσμου είναι η διαμεσολαβητική μεταβλητή που μπορεί να βοηθήσει το σύμβουλο να χρησιμοποιήσει λειτουργικά τους στόχους, τη διαδικασία και το αποτέλεσμα της συμβουλευτικής, έτσι που να βρίσκονται σε συνέπεια με τις αντιλήψεις και τις πολιτισμικές αξίες του συμβουλευόμενου (Ibrahim, 2003). Τέλος, το *μοντέλο του προσωπικού ύφους* (ή στιλ) (Stylistic model) στηρίζεται στην πεποίθηση ότι η πολιτισμική ταυτότητα αποτελείται από διάφορα στρώματα. Με τη συμβουλευτική αυτή προσέγγιση γίνεται προσπάθεια να ξεσκεπαστούν με επιτυχία αυτά τα στρώματα και για τον συμβουλευόμενο και για το σύμβουλο. Τρεις βασικές διαστάσεις συγκροτούν το μοντέλο σε ιεραρχική δομή: το ιστορικό και πολιτισμικό υπόστρωμα του συμβουλευόμενου, το υπόστρωμα της ψυχοκοινωνικής του εξέλιξης και το επιστημονικό-ιδεολογικό υπόστρωμα που περιλαμβάνει αντιλήψεις ιδεολογικής και επιστημονικής συνάφειας με τη συμβουλευτική σχέση και την εξέλιξη του συμβουλευόμενου (McFadden, 2003). Παρέχεται έτσι στο σύμβουλο η δυνατότητα να χρησιμοποιήσει και να προσαρμόσει το μοντέλο αυτό σύμφωνα με το δικό του προσωπικό στιλ συμβουλευτικής.

Η εστίαση της συμβουλευτικής ψυχολογίας σε πολυπολιτισμικά ζητήματα προάγει τη βαθιά πεποίθηση ότι η συμβουλευτική συμβαίνει σε ένα πολιτισμικό πλαίσιο και ότι οι σύμβουλοι θα πρέπει να

είναι κατάλληλα καταρτισμένοι για να αντιμετωπίσουν ποικίλα ζητήματα ψυχικής υγείας σε ποικίλους πολιτισμούς παγκοσμίως. Στηριζόμενη στις θεωρίες αυτές αλλά και σε άλλες παρόμοιες, η συμβουλευτική ψυχολογία προσπάθησε να οριοθετήσει μια βάση γνώσης και ανάπτυξης δεξιοτήτων, προκειμένου να προετοιμάσει συμβούλους-ψυχολόγους για να υπηρετήσουν τους συμβουλευόμενους τους αποτελεσματικά. Στο ειδικό αυτό τεύχος επιχειρείται μια πρώτη επαφή των ειδικών ψυχικής υγείας με τη θεωρία, την έρευνα και την εφαρμογή της πολυπολιτισμικής συμβουλευτικής και θεραπείας, θέτοντας ερωτήματα και προβληματισμούς στα οποία θα κληθούν να απαντήσουν, προκειμένου να ασκήσουν το επάγγελμα του συμβουλευτικού ψυχολόγου.

Για την προστασία συμβούλων και συμβουλευόμενων, επαγγελματικοί και ερευνητικοί Σύνδεσμοι, Σύλλογοι και Εταιρείες όπως ο Αμερικανικός Σύνδεσμος Ψυχολογίας (APA), ο Αμερικανικός Σύνδεσμος Συμβουλευτικής (ACA), ο Εθνικός Σύνδεσμος Κοινωνικών Λειτουργών (NASW), ο Βρετανικός Σύνδεσμος Συμβουλευτικής (British Association for Counselling, BAC) έχουν ασχοληθεί ιδιαίτερα με το θέμα του πολυπολιτισμικού υποβάθρου που πρέπει να χαρακτηρίζει μια συμβουλευτική σχέση και ανέπτυξαν, διευρύνοντας τους κώδικες δεοντολογίας, το θέμα της άσκησης της πολυπολιτισμικής συμβουλευτικής και της ψυχοθεραπείας. Ο Σύνδεσμος Πολυπολιτισμικής Συμβουλευτικής και Ανάπτυξης (Association for Multicultural Counseling and Development, AMCD), κλάδος του Αμερικανικού Συνδέσμου Συμβουλευτικής (ACA) που πρωτοστατεί στην άσκηση του επαγγέλματος της Συμβουλευτικής εδώ και 30 χρόνια, κατάρτισε το 1992 Επαγγελματικά Κριτήρια και Επιτροπή Πιστοποίησης (Professional Standards and Certification Committee) (Pack-Brown & Williams, 2003) στην οποία έγινε επεξεργασία των ζητημάτων πολιτισμικής επάρκειας. Ένα από τα ερωτήματα που θέτει στις δεξιότητες επάρκειας είναι και το ερώτημα «Μέσα από τους φακούς ποιας ομάδας βλέπω;» ως οδηγό ενός σκεπτικού που δείχνει σεβασμό στη διάγνωση, στην παρέμβαση, στην ανάπτυξη προγράμματος σπουδών και σε άλλες συμπεριφορές παροχής βοήθειας. Ανάλογα και ο Κώδικας Δεοντολογίας του Αμερικανικού Ψυχολογικού Συνδέσμου (1992) εστιάζει στο γεγονός ότι η επάρκεια του συμβούλου αξιολογείται και από τη δυνατότητά του να κατανοεί την πολιτισμική διαφορετικότητα (ποικιλομορφία).

Είναι γεγονός ότι ο κόσμος έχει έρθει πιο κοντά μέσα από τα δίκτυα επικοινωνίας, τα ταξίδια, τη μετανάστευση και το εμπόριο. Οι χώρες του κόσμου όλο και περισσότερο αλληλεξαρτώνται οικονομικά, κοινωνικά και πολιτισμικά. Οι περιπλοκότερες των προβλημάτων ανά τον κόσμο απαιτούν ποικιλία προοπτικών επίλυσης προβλημάτων που αγγίζουν διάφορες επιστήμες και πολιτισμικά όρια. Όλα αυτά σημαίνουν ότι οι συμβουλευτικοί ψυχολόγοι, προκειμένου να είναι πολυπολιτισμικά αποτελεσματικοί, θα πρέπει να προετοιμαστούν για να αντιμετωπίσουν κάποιες βασικές προκλήσεις, όπως είναι ο εθνοκεντρισμός, η ξενοφοβία, η αποδοχή της κοσμοθεωρίας των άλλων κ.ο.κ.

Η γνώση και η μάθηση για τις διαφορετικές πολιτισμικές ομάδες είναι ουσιαστικές όχι μόνο για την ανάπτυξη μιας ευρύτερης γνώσης για την ανθρώπινη συμπεριφορά, αλλά πολύ περισσότερο για την αποτελεσματική πολυπολιτισμική συμβουλευτική. Άρα, το πρώτο βήμα για την απόκτηση μιας πολιτισμικής συνείδησης είναι η προώθηση της δυνατότητας για εμπειρίες με άτομα ποικίλων πολιτισμικών ταυτοτήτων. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί διαμορφώνοντας κατάλληλα τα αντίστοιχα προγράμματα σπουδών ώστε να ενσωματώνουν πολιτισμικά ζητήματα, δίνοντας τη δυνατότητα στους φοιτητές να εξασκηθούν πρακτικά με άτομα από διαφορετικούς πολιτισμούς, ενισχύοντας προγράμματα ανταλλαγής φοιτητών, απαιτώντας την καλή γνώση τουλάχιστον μιας δεύτερης ξένης γλώσσας, προωθώντας τη διαπολιτισμική έρευνα κ.λπ. Η συνεχής επιμόρφωση και ενημέρωση των συμβούλων και ψυχοθεραπευτών με σεμινάρια και άλλες δραστηριότητες αποτελεί επίσης ζητούμενο για την ελληνική πραγματικότητα. Για να ανταποκριθεί σε αυτή την ανάγκη, ο Κλάδος της συμβουλευτικής ψυχολογίας της Ελληνικής Ψυχολογικής Εταιρείας (ΕΛΨΕ) διοργανώνει σχετικά σεμινάρια που παρεμβάλλονται ανάμεσα στα Πανελλήνια Συνέδρια του Κλάδου, σε ετήσια περιодικότητα.

Πέρα από αυτά όμως, η ανάπτυξη μιας πολιτισμικής συνείδησης επιτυγχάνεται και από την ανακάλυψη της ταυτότητας ή των ποικίλων ταυτοτήτων μας και τη διαπίστωση ότι η πολιτισμική ταυτότητα επιτρέπει σε κάθε άνθρωπο να διεκδικεί τη συμμετοχή του συγχρόνως σε πολλές διαφορετικές κουλτούρες (Oetting & Beauvais, 1991).

Στο ειδικό αυτό τεύχος αναπτύσσονται μερικά από τα ζητήματα που αναφέρθηκαν παραπάνω. Στο άρθρο της Μαρίας Μαλικιώση-Λοΐζου με τίτλο «Η πολυπολιτισμική διάσταση της ενσυναίσθησης» εξετάζεται η *ενσυναίσθηση* ως μια από τις σημαντικότερες παραμέτρους της όλης συμβουλευτικής και ψυχοθεραπείας και περαιτέρω η *πολιτισμική ενσυναίσθηση* ως η ικανότητα των συμβούλων ψυχοθεραπευτών να κατανοούν με ακρίβεια τις προσωπικές εμπειρίες ατόμων που προέρχονται από άλλους πολιτισμούς και να επικοινωνούν την ακριβή κατανόησή τους εποικοδομητικά με τρόπο που να δείχνει αληθινό ενδιαφέρον. Η συγγραφέας εστιάζει σε δύο πραγματικά δύσκολα ζητήματα-ερωτήματα: κατά πόσο μπορεί κάποιος να καταλάβει και να μπει στη θέση ατόμων από διαφορετικούς πολιτισμούς και κατά πόσο τα μοντέλα κατάρτισης είναι τα ενδεδειγμένα και επαρκούν για μια τέτοιου είδους πολιτισμική ενσυναίσθηση. Επιπλέον πραγματεύεται το κατά πόσο η ενσυναίσθηση έχει το ίδιο νόημα για άλλους πολιτισμούς και το αν εκφράζεται με τον ίδιο τρόπο. Στο άρθρο ερμηνεύονται τα στοιχεία που συνθέτουν τον ορισμό της πολιτισμικής ενσυναίσθησης, δίνονται οι βασικές της διαστάσεις, αναφέρονται οι τρόποι με τους οποίους μπορεί να χρησιμοποιηθεί και γίνεται προσπάθεια να απαντηθούν καίρια ερωτήματα που συνδέονται με την πρακτική εφαρμογή της στην πολυπολιτισμική συμβουλευτική και ψυχοθεραπεία.

Ξεκινώντας από την έννοια-κλειδί του κεντρικού θέματος του ειδικού τεύχους, ο Ευάγγελος Καραδήμας στο άρθρο του «Πολιτισμός και υγεία: σύγχρονες προσεγγίσεις σε μια διαρκή σχέση» ορίζει την έννοια *πολιτισμός* και αναδεικνύει τη μοναδική επίδραση του πολιτισμικού πλαισίου σε θέματα υγείας, καθώς και το ρόλο των διαπολιτισμικών διαφορών στην υγεία και την ασθένεια. Επίσης, στο άρθρο επιχειρείται μια ανασκόπηση της σύγχρονης βιβλιογραφίας σε θέματα που αφορούν τους τρόπους σύνδεσης πολιτισμού και υγείας, τον επιπολιτισμό, προκαταλήψεις και παρεξηγήσεις, καθώς και σε θέματα δόμησης πολιτισμικά ευαίσθητων παρεμβάσεων. Στο ίδιο άρθρο συζητούνται οι ευρύτερες δυτικές, αλλά και οι ελληνικές αντιλήψεις περί υγείας και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους, καθώς αυτά αποτελούν μέρος της γνωσιακής επάρκειας που πρέπει να διαθέτει ο σύμβουλος και επαγγελματίας υγείας.

Στο άρθρο των Ευφροσύνης Σπανέα και Αναστασίας Κаланτζή-Αζίζι «Ψυχοκοινωνικοί παράγοντες, διαδικασία επιπολιτισμού και ψυχική υγεία σε οικονομικούς μετανάστες από την Αλβανία και τη Βουλγαρία στην Ελλάδα» παρουσιάζονται τα αποτελέσματα διαπολιτισμικής έρευνας που μελετά τη διαφορά στα συμπτώματα κατάθλιψης και ψυχολογικής δυσφορίας μεταξύ Ελλήνων και οικονομικών μεταναστών από την Αλβανία και τη Βουλγαρία. Στην έρευνα εντοπίζονται οι παράγοντες, δημογραφικοί, κοινωνικοί, ψυχολογικοί που προβλέπουν χαμηλότερα ή υψηλότερα ποσοστά κατάθλιψης και ψυχολογικής δυσφορίας στους οικονομικούς μετανάστες και διερευνώνται επίσης η διαδικασία επιπολιτισμού, καθώς και άλλα χαρακτηριστικά της μετανάστευσης. Οι συγγραφείς παρουσιάζουν και σχολιάζουν τις σημαντικές διαφοροποιήσεις μεταξύ των Ελλήνων και των μεταναστών στο επίπεδο των καταθλιπτικών συμπτωμάτων, τα οποία συσχετίζονται τόσο με τα μορφωτικοκοινωνικά χαρακτηριστικά, το φύλο, τη χαμηλή κοινωνική υποστήριξη από την οικογένεια και τους φίλους όσο και με στοιχεία προσωπικότητας. Οι δύο συγγραφείς συζητούν τα ευρήματα σε σχέση με τη μεταναστευτική πολιτική και με το κλινικό έργο του ψυχολόγου.

Περαιτέρω, στο άρθρο των Αναστάσιου Σταλικά και Ευθυμίας Παυλάτου «Ο ρόλος των πολιτισμικών διαφορών στην αξιολόγηση της θεραπευτικής συμμαχίας και της επίδρασης της συνεδρίας: μια προκαταρκτική σύγκριση Καναδών και Ελλήνων θεραπευόμενων», το οποίο αποτελεί το προϊόν

ενδιαφέρουσας διαπολιτισμικής έρευνας, γίνεται προσπάθεια εντοπισμού πιθανών πολιτισμικών διαφορών μεταξύ Ελλήνων και Καναδών θεραπευόμενων αναφορικά με την αξιολόγηση της θεραπευτικής συμμαχίας και της πρώτης συνεδρίας, καθώς και της σχέσης αυτών των μεταβλητών. Οι σημαντικές διαφορές που εντοπίστηκαν στις δύο υπό μελέτη ομάδες αναφέρονται (α) στις παραμέτρους που συνδέονται με θετικότερη αξιολόγηση της συνεδρίας και (β) στις συσχετίσεις της θεραπευτικής συμμαχίας με την αξιολόγηση της συνεδρίας και την επίδρασή της στον θεραπευόμενο.

Προχωρώντας και στις άλλες δεξιότητες των ψυχολόγων και επαγγελματιών στο χώρο της υγείας, της συμβουλευτικής και της θεραπείας, ο Γιώργος Κλεφτάρας στο άρθρο με θέμα «Δυσκολίες και εμπόδια στη συμβουλευτική και την ψυχοθεραπεία ατόμων που ανήκουν σε πολιτισμικές και εθνικές μειονότητες» πραγματεύεται σε βάθος τις δεξιότητες αυτές και αναφέρεται σε παράγοντες, όπως η εθνότητα ή η κουλτούρα καταγωγής, για τους οποίους – όπως σημειώνει – αυτό που είναι σημαντικότερο είναι η σημασία και το νόημα που τους αποδίδονται. Οι σύμβουλοι ή ψυχοθεραπευτές αρκεί να έχουν ένα πραγματικό, αυθεντικό και ειλικρινές ενδιαφέρον για τις πολιτισμικές εμπειρίες του άλλου και να είναι σε θέση να ξεπεράσουν ορισμένα σημαντικά εμπόδια και δυσκολίες που αντιμετωπίζουν με πελάτες που ανήκουν σε πολιτισμικές και εθνικές μειονότητες. Περαιτέρω, αναλύονται οι δυσκολίες που συνδέονται με τη γλώσσα, τη λεκτική και μη λεκτική έκφραση, τις πολιτισμικά απαγορευμένες συμπεριφορές και συναισθήματα, την αυτοαποκάλυψη, την ενδοσκοπήση, το σχεσιακό σύστημα, το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο, την αντίληψη του κόσμου (δυσίτικη έναντι ολιστικής αντίληψης, αίσθηση του εαυτού και εστίαση στην ατομικότητα, αντίληψη του χρόνου), καθώς και το φαινόμενο του επιπολιτισμού.

Τέλος, στο άρθρο της Αντωνίας Παπαστυλιανού «Πολυπολιτισμική συμβουλευτική και θεραπεία σε γυναίκες μετανάστριες. Ψυχοκοινωνικοί παράγοντες και δεξιότητες» γίνεται συγκεκριμένη αναφορά στην ψυχοκοινωνική προσαρμογή των μεταναστριών τις δύο τελευταίες δεκαετίες στην Ελλάδα και τα χαρακτηριστικά που τις διαφοροποιούν από τις μετανάστριες άλλων εποχών (όπως το υψηλότερο μορφωτικό επίπεδο, η δυναμικότητα, οι αξίες και οι ρόλοι που αναλαμβάνουν). Περαιτέρω, εξετάζονται μέσα από την ανασκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας στοιχεία της ψυχολογικής προσαρμογής και οι συνέπειες όταν οι μετανάστριες παρουσιάζουν προβλήματα ψυχικής υγείας. Γίνεται αναφορά στο ασθενές αίτημά τους για πρόσληψη βοήθειας αλλά και στην ανεπάρκεια των υπηρεσιών ψυχολογικής στήριξης μεταναστών σε θέματα πολυπολιτισμικής συμβουλευτικής που αφορούν τις δεξιότητες του συμβούλου-ψυχοθεραπευτή και τα θεσμικά μέσα προσέγγισης των μεταναστριών (πολιτισμικός μεσολαβητής, πρόσβαση στην πληροφόρηση κ.λπ.) στην Ελλάδα. Τέλος, αναπτύσσονται ζητήματα της επάρκειας και τεχνικές πολυπολιτισμικής συμβουλευτικής ψυχοθεραπείας για την ψυχοκοινωνική προσαρμογή των μεταναστριών, ενώ ταυτόχρονα γίνεται αναφορά στη φεμινιστική σκοπιά.

Ο επιστημονικός «διάλογος» που ανοίγεται με το ειδικό αυτό τεύχος πιστεύουμε ότι θα συμβάλει στην ανάπτυξη περισσότερου ερευνητικού έργου, που αποτελεί το βασικό πυλώνα της Συμβουλευτικής, αλλά και συμβουλευτικών μοντέλων, και θα δημιουργήσει ένα ρεύμα στο ελληνικό πεδίο άσκησης της πολυπολιτισμικής συμβουλευτικής με βάση τα πολιτισμικά δεδομένα της Ελλάδας, όπως άλλωστε ευαγγελίζεται η διευρυμένη αυτή οπτική σεβασμού των διαφορών και της ενσωμάτωσης.

Μαρία Μαλικιώση-Λοϊζου & Αντωνία Παπαστυλιανού

Βιβλιογραφία

- American Psychological Association (1992). *Ethical principles of psychologists and code of conduct*. Washington, DC: Author.
- American Psychological Association (1993). Guidelines for providers of psychological services to ethnic, linguistic, and culturally diverse populations. *American Psychologist*, 48(1), 45-48.
- British Association for Counselling (1998). *Code of Ethics and Practice for the Supervision of Counsellors*. Rugby: British Association for Counselling.
- Bemak, F. & Chung, R. C. (2002). Counseling and psychotherapy with refugees. In P. B. Pedersen, J. G. Draguns, W. J. Lonner & J. E. Trimble (Eds.), *Counseling across cultures* (5th ed., pp. 209-232). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Copeland, E. J. (1983). Cross-cultural counseling and psychotherapy: A historical perspective, implications for research and training. *The Personnel and Guidance Journal*, 62, 10-15.
- Ibrahim, F. A. (2003). Existential worldview counselling theory: Inception to Applications. In F. D. Harper & J. McFadden (Eds.), *Culture and counseling: New approaches* (pp. 196-208). Boston: Allyn and Bacon.
- Ivey, A. E., Bradford-Ivey, M. & Simek-Morgan, L. (1997). *Counseling and psychotherapy. A multicultural perspective*. Boston: Allyn and Bacon.
- Μαλικιώση-Λοΐζου, Μ. (2007). Εισαγωγή (σελ. 11-21). Στο Μ. Μαλικιώση-Λοΐζου (επιμ.) *Συμβουλευτική Ψυχολογία: Σύγχρονες προσεγγίσεις*. Αθήνα: Ατραπός.
- McFadden, J. (2003). Stylistic Model for counseling across cultures. In F. D. Harper & J. McFadden (Eds.), *Culture and counseling: New approaches* (pp. 209-232). Boston: Allyn and Bacon.
- Oetting, E. R. & Beauvais, F. (1991). Orthogonal cultural identification theory: The cultural identification of minority adolescents. *International Journal of the Addictions*, 25, 655-685.
- Pack-Brown, S. P. & Williams, C. B. (2003). *Ethics in Multicultural Context*. London: Sage.
- Pedersen, P. B. (1991) Multiculturalism as a generic approach to counseling. *Journal of Counseling and Development*, 70, 6-12.
- Pedersen, P. B. & Ivey, A. E. (1993). *Culture-centered counseling*. New York: Greenwood.
- Speight, S. L., Myers, L. J., Cox, C. I. & Highlen, P. S. (1991). A redefinition of multicultural counseling. *Journal of Counseling and Development*, 70, 29-36.
- Weinrach, S. G. & Thomas, K. R. (1998). Diversity-sensitive counselling today: A postmodern clash of values. *Journal of Counseling and Development*, 76, 115-122.